

İDARİ ÖZET

CPT'nin (Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi) 2022 yılında Türkiye'ye yaptığı özel ziyaretin temel amacı, 2017 yılında yapılan periyodik ziyarete ilişkin Komite raporunda yer alan tavsiyeler ışığında göç mevzuatı uyarınca gözetim altına alınan yabancı uyruklulara yapılan muamele ve onların gözetim koşullarının yanı sıra göçmenlere uygulanan geri gönderme prosedürlerinin incelenmesiydi. CPT heyeti bu ziyaret kapsamında İmralı F-tipi Yüksek Güvenlikli Cezaevi'ne ('İmralı Cezaevi') de gitmiş, kurumda tutulan tüm (dört) mahkûmlara yapılan muamele ve onların mahkûmiyet koşullarını incelemiştir.

Heyet ziyaret boyunca hem ulusal yetkililer hem de ziyaret edilen kurumların yönetimi ve personeli tarafından mükemmel iş birliği ile karşılanmıştır.

Göç mevzuatı kapsamında alıkonulan yabancı uyruklular

CPT, Türk yetkili makamlarının son yıllarda dünyanın en geniş mülteci nüfusuna koruma, sığınma ve destek sağlamak üzere aldığı önlemleri takdirle karşıladığını belirtir ve Türkiye'ye gelen benzeri görülmemiş sayıdaki göçmenin yol açtığı olağanüstü zorlukları kabul eder. Komite aynı zamanda göçmenlerin gözetim altında tutulması için kullanılan fiziksel altyapının modernleştirilmesi ve yabancı uyrukluların idari gözetim altına alınmasının başvuru son çare olarak kullanılmasını sağlamak üzere alınan önlemlere de dikkat çeker.

Ayrıca CPT, refakatsiz çocukların geri gönderme merkezlerinde tutulmaması gerektiğini öngören yasal düzenlemenin kabul edilmesini memnuniyetle karşılamakla birlikte çocuklu ailelerin geri gönderme merkezlerinde tutulmaması ve istisnai olarak çocukların geri gönderme merkezinde tutulması halinde özgürlük mahrumiyetinin mümkün olan en kısa süreyle sınırlandırılmasının sağlanması için ilave çaba sarf edilmesi gerektiği görüşündedir.

Heyetin ziyaret edilen kurumlarda görüştüğü yabancı uyrukluların büyük çoğunluğu personel tarafından kendilerine doğru bir şekilde davranıldığını belirtmiş ve kötü muamele yapıldığına dair hiçbir iddia dile getirmemiştir.

Bununla birlikte Gaziantep Geri Gönderme Merkezi'nde heyete gardiyanların yaptığı bazı fiziksel kötü muamele (vücudun yumruklanması gibi) iddiaları iletilmiştir. Heyete, kurum yönetimi tarafından, personelin yaptığı iddia edilen ve idari soruşturma başlatılan, son zamanlarda meydana gelen üç fiziksel kötü muamele vakası olduğu bilgisi verilmiştir. Ayrıca Silivri Geri Gönderme Merkezi'nde kadınlar, gözetim altında tutulan kişilerin kendi aralarında yaşanan şiddet olaylarını durdurmak için yapılan müdahalelerde jandarma görevlilerinin aşırı güç kullandığına (coplarla) dair çeşitli ifadeler vermiştir. Ayrıca Gaziantep, Silivri ve İstanbul-Tuzla Geri Gönderme Merkezlerinde kalan birkaç yabancı uyruklu kişi bazı gardiyan ve jandarma görevlilerinin sözlü tacizde bulunduğu ve saygısız bir dil kullandığından şikâyet etmiştir. CPT, Türk yetkili makamlarının bu geri gönderme merkezlerinde çalışan özel güvenlik görevlilerinin yanı sıra bu kurumlarda çalışan jandarma memurlarına yabancı uyruklulara saygılı davranılması gerektiğini ve aşırı güç kullanımı ve sözlü taciz dahil olmak üzere her türlü kötü muamelenin kabul edilemez olduğunu ve bu doğrultuda yaptırım uygulanacağını bir kez daha bildirmelerini tavsiye eder.

Rapor aynı zamanda CPT'nin çeşitli kaynaklardan aldığı bilgilere de atıfta bulunur; bu bilgilere göre Türkiye'nin İran sınırından düzensiz olarak ülkeye girmeye çalışan çok sayıda Afgan vatandaşı Türk güvenlik kuvvetleri tarafından yakalanmış ve zaman zaman şiddet kullanılarak İran'a geri gönderilmiştir. Türk yetkililer gelecekte bu tür geri itmelerin olmasını önlemek ve yabancı uyrukluları *geri gönderilme* riskine karşı etkili bir şekilde korumak için gerekli adımları atmalıdır.

Edirne, Gaziantep ve Silivri Geri Gönderme Merkezlerindeki gözetim altında tutma koşulları genellikle tatmin edicidir. Bununla birlikte Gaziantep'te bazı odaların koşulları oldukça sıkışık ve birçok tutuklu yere konulan yataklarda uyumak zorundaydı. Ayrıca Tuzla Geri Gönderme Merkezi'ndeki bazı konaklama konteynerlerinin hijyen koşulları kötüydü (su basmış ve kötü kokan tuvalet ve banyolar) bazı konteynerler çok sıcak ve havasızdı. Üstelik konteynerlerde tahtakurusu ve hamam böcekleri vardı. Ayrıca birçok konteyner çok sıkışık bir halde idi.

Olumlu bir husus olarak, Edirne, Gaziantep ve Silivri Geri Gönderme Merkezlerinde yabancı uyruklular gün boyunca veya günün önemli bir kısmında kaldıkları bölümde, açık kapı rejiminden yararlanıyordu. En elverişli durum Edirne'de gözlenmiştir; burada kadınlar ve çocuklar egzersiz aletleri ve oyun parkının yer aldığı geniş bir açık hava alanına gün boyunca erişebilmekteydi; yetişkin erkeklerin günde yaklaşık beş ila altı saat erişebildiği içinde futbol sahası da olan iyi donanımlı ayrı egzersiz alanları da vardı.

Bununla birlikte Gaziantep ve Silivri Geri Gönderme Merkezlerinde kadınlara ve çocuklara bile günde en az bir saat açık havada egzersiz yapma hakkı her zaman tanınmıyordu. Açık ara en kötü durum Tuzla Geri Gönderme Merkezi'nde gözlemlenmiştir; burada yabancı uyrukluların genellikle günde 23 saatten fazla konteyner odalarına kapatıldıkları, açık havaya erişimlerinin günde ancak 20 ila 30 dakika ile sınırlı olduğu görülmüştür.

Heyet aynı zamanda, Gaziantep ve Edirne Geri Gönderme Merkezlerinde gözetim altındaki yabancı uyruklu kişilere bazı faaliyet imkânları sunulurken Silivri ve Tuzla 'da (açık havada kısıtlı egzersiz yapma imkânı dışında) herhangi bir faaliyet düzenlenmediğini de kaydetmiştir. CPT, yabancı uyruklu kişilerin Silivri ve Tuzla'daki kurumlarda sadece kısa sürelerle (hafta değil gün ile ifade edilebilecek süreler) tutulduğunu kabul etmekle birlikte en azından temel birtakım etkinliklerin (televizyon ve diğer uygun eğlence araçlarına erişim gibi) sağlanması gerektiği görüşündedir. Komite ayrıca faaliyet olmamasının yetişkinler açısından zararlı olabileceğini ama bu eksikliğin fiziksel etkinlik ve zihinsel uyarım gibi özel gelişimsel ihtiyaçları olan çocuklar için özellikle zararlı olduğunu vurgular.

Bu ziyaret, 2017 ziyaretinden bu yana geri gönderme merkezlerinde doktor bulunması konusunda bazı gelişmeler kaydedildiğini ortaya koymuştur; ziyaret edilen tüm kurumların sağlık personeli kadrosunda en azından bir tane tam zamanlı doktora eşdeğer bir personel yer almaktaydı. Gaziantep ve Tuzla Geri Gönderme Merkezlerinde hemşirelik personelinin yirmi dört saat boyunca hazır bulunması da olumlu bir husustur.

Bununla birlikte CPT, Tuzla, Edirne ve Gaziantep Geri Gönderme Merkezlerinde çok yüksek bir göçmen giriş-çıkış yoğunluğunun olduğunu belirtir. Bu yoğunluk bu merkezlerde çalışan sağlık personelinin üzerine aşırı ağır bir iş yükü bindirmiş, bu da yabancı uyruklulara verilen sağlık hizmetinin genellikle semptomların kontrolüyle sınırlı kalmasına yol açmıştır. Daha önceki ziyaretlerin ardından defalarca dile getirilen özel tavsiyelere rağmen ziyaret edilen geri gönderme merkezlerinin hiçbirinde yeni gelen yabancı uyruklu kişilere doğru dürüst bir sağlık taraması yapılmamış olması ve tıbbi bilgilerin gizliliğinin hâlâ sağlanamamış olması da kaygı konusudur.

Hukuki güvencelerle ilgili olarak, geri gönderme ve gözetim altına alma kararlarının uygulanmasına dair bildirim formları, sahip olunan haklara (hukuki çözüm yolları dahil) ilişkin bilgilerle birlikte yabancı uyruklu kişilere genellikle geri gönderme merkezine kabul sırasında veriliyordu. Ancak birçok yabancı uyruklu kişi bildirim formlarını imzalamadan önce okumaları için zaman verilmediğini ve bu nedenle içeriğinden haberdar olmadıklarını iddia etmiştir. Ayrıca yakın zamanda merkeze gelen yabancı uyruklu kişilerden, kendilerine gözetim altına alınmaları ve bulundukları yer hakkında ailelerine haber verme fırsatı tanınmaması nedeniyle çok sayıda şikâyet alınmıştır.

Ayrıca 2017 yılında yapılan ziyarette gözlemlenen duruma benzer bir şekilde çok sayıda yabancı uyruklu, avukata erişim olanağının bulunduğundan haberdar değildi. Heyet, gözetim altına alınan göçmenlere sunulan hukuki destek sisteminin uygulamada etkili olmanın oldukça uzağında olduğu izlenimini edindi; heyet re'sen avukat atanmış sadece birkaç davaya rastlamıştır. CPT, Türk yetkili makamlarının -ilgili barolarla istişare ederek- Türkiye'deki tüm geri gönderme merkezlerinde gözetim altında tutulan göçmenlerin özgürlüklerinden mahrum oldukları andan itibaren avukatlık hizmetinden etkin bir şekilde yararlanmalarını (buna avukatlık hizmetlerini ödeyemeyecek olan yabancılara da hukuk desteğinin verilmesi dahildir) sağlamak üzere uygun adımları atmasına ilişkin tavsiyelerini tekrar eder.

CPT, İstanbul Havaalanı'nın transit geçiş bölgesinde yabancı uyrukluların tutulduğu, biri kabul edilmeyen yolcular diğeri de uluslararası koruma talep eden yolcular için ayrılmış iki salondan oluşan tesisleri ilk kez ziyaret etti. Her iki birimde de fiziksel koşullar kısa süreli kalışlar (birkaç gün) için kabul edilebilir durumdaydı; ortalık bakımlı ve temizdi ve her odada klima vardı. Bununla birlikte odaların hiçbirinin doğal gün ışığına erişiminin olmaması ve bu birimlerde açık hava egzersizleri için ayrılmış bir alanın bulunmaması (aynı durum İstanbul Atatürk Havaalanı'ndaki bekletme birimlerinde de söz konusuydu) ciddi endişe veren bir husustur. Sığınma talep edenlere, transit geçiş bölgesindeki küçük bir balkonda temiz havaya çıkma imkânı tanındığı kabul edilmekle birlikte tesislerin genel olarak yabancı uyrukluları uzun süre barındırmak için açıkça hiç uygun olmadığı değerlendirilmiştir.

Bu bağlamda Komite, yetkililer tarafından, İstanbul Havaalanı'nda kabul edilmeyen yabancı uyruklu yolcular için yeni ve daha geniş bir bekleme salonu yapılacağına dair yakın zamanda bir karar alındığı yönünde sunulan bilgiyi dikkate alır; CPT, yeni yapılacak salonda tüm yabancı uyruklulara (kabul edilmeyen yolcular dahil) günlük açık hava egzersizi ve çeşitli dinlendirici/eğlendirici faaliyetler sunulmasına ilişkin düzenlemeler hakkında ayrıntılı bilgi talep eder.

İmralı Cezaevi'nde tutulan mahkûmların durumu

Daha önceki ziyaretlerde olduğu gibi bu ziyarette de tüm mahkûmlar personel tarafından kendilerine doğru davranıldığını bildirdi. Ayrıca sağlık hizmetleri ve fiziksel koşullar genel olarak tatmin edici düzeyde idi.

Ancak Komite'nin defalarca verdiği özel tavsiyelere rağmen mahkûmlara uygulanan rejim konusunda 2019 ziyaretinden bu yana hiçbir iyileşme olmaması ciddi bir endişe kaynağıdır. Mahkûmların hâlâ sadece haftada altı saat topluca bir araya gelmelerine, buna ek olarak haftada üç saat de ikili gruplar halinde bir araya gelmelerine izin verilmekte ve günlük açık hava egzersizi sırasında bir araya gelmelerine izin verilmemektedir. CPT mahkûmların bir araya gelmesini sadece haftada dokuz saat ile sınırlandırmanın kabul edilemez olduğunu ve bu kadar kısıtlayıcı bir rejimin uygulanmasını haklı kılacak hiçbir meşru güvenlik gerekçesinin bulunamayacağını tekrar eder. Bunun sonucunda tüm mahkûmların yıllar boyunca kesintisiz olarak tecrit altında tutulmaya devam edilmesi daha da endişe verici bir husustur.

Ayrıca tek bir istisna dışında, Ağustos 2019'dan beri mahkûmlara mesnetsiz gerekçelerle uygulanan disiplin cezaları nedeniyle aile üyelerinin ziyaretine izin verilmemesi de vahim bir endişe kaynağıdır. CPT bu tür bir uygulamanın Avrupa Cezaevi Kurallarına açıkça aykırı olduğunu hatırlatır; bu kurallara göre disiplin cezası olarak aile görüşüne getirilecek kısıtlamalar ancak suçun bu görüşmeyle ilgili olması halinde uygulanmalıdır. Ayrıca Komite, 2019 Ağustos başından beri tüm mahkûmların, her altı ayda bir yenilenen yargı kararıyla, avukatları ile görüşmelerinin engellendiğini de endişeyle kaydeder.

CPT, mahkûmlara yıllardır uygulanan tecrit rejiminin ve dış dünya ile iletişim kurmalarına getirilen ağır kısıtlamaların kümülatif etkisinin, kendi değerlendirmesine göre, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesi kapsamında rahatlıkla sorun teşkil edebileceğini vurgular. Komite, bir kez daha, Türk yetkililere, daha fazla gecikme olmadan İmralı Cezaevi'ndeki tüm mahkûmların günlük açık hava egzersizi (ve hücre dışı diğer tüm faaliyetler) sırasında bir araya gelmelerini ve talep etmeleri halinde aile üyeleri ve avukatlarıyla görüşebilmelerini sağlamak için gerekli adımları atma çağrısı yapar. Komite daha genel olarak, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası mahkûmlarına uygulanan infaz rejiminin -Ceza İnfaz Kanunu'nun 25. maddesinde tanımlandığı gibi- temelde hatalı olduğunu tekrar eder ve yetkili makamları bu infaz rejimini baştan sona gözden geçirmeye davet eder.